

ANDRZEJ SZYMAŃSKI ¹

WŁADZE UKRAIŃSKIE WOBEC SANKTUARIÓW
I STRUKTUR PARAFIALNYCH UKRAIŃSKIEJ CERKWI
PRAWOSŁAWNEJ PATRIARCHATU MOSKIEWSKIEGO (UPC)

UKRAINIAN AUTHORITIES TOWARDS THE SANCTUARIES
AND PARISH STRUCTURES OF THE UKRAINIAN ORTHODOX
CHURCH OF THE MOSCOW PATRIARCHATE (UPC)

Streszczenie. Konflikt pomiędzy władzami ukraińskimi a Ukrainą Cerkwią Prawosławną (Patriarchatu Moskiewskiego) jest faktem. Istniejący już wcześniej, wszedł w fazę „dynamiczną” z chwilą wybuchu wojny ukraińsko – rosyjskiej, która rozpoczęła się, jak wiemy, 24 lutego 2022 r. Kierownictwo państwa ukraińskiego uznało, że historyczne i „eucharystyczne” powiązanie strukturalne tej wspólnoty religijnej z prawosławnym patriarchatem moskiewskim nosi znamiona zdrady i jest wyrazem współpracy kościoła z rosyjskim okupantem i agresorem. Podjęto zatem działania zmierzające do ograniczenia funkcjonowania tej i innych wybranych wspólnot wyznaniowych w ukraińskiej przestrzeni religijnej. Na mocy decyzji politycznej zdelegalizowano Rosyjski Kościół Prawosławny na Ukrainie i zagrożono delegalizacją wspólnotom UPC. Podjęto także szereg działań ograniczających funkcjonowanie tej największej w kraju wspólnoty religijnej. Do działań tych zaliczyć należy m. in. akcje przeciwko sanktuariom i strukturom organizacyjnym UPC, zasygnalizowane w niniejszym tekście.

Słowa kluczowe: Ukraina, wojna, prawosławie, delegalizacja, sanktuarium, parafia

Abstract. The conflict between the Ukrainian authorities and the Ukrainian Orthodox Church (Moscow Patriarchate) is a fact. The conflict, which had existed

¹ Prof. UO, dr hab. Andrzej Szymański, Uniwersytet Opolski, Wydział Prawa i Administracji, ORCID 0000-0002-3504-0497.

Artykuły są objęte licencją Creative Commons Uznanie autorstwa –Użycie niekomercyjne – Bezutworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

before, entered a "dynamic" phase with the outbreak of the Ukrainian-Russian war, which, as we know, began on February 24, 2022. The Ukrainian leadership concluded that the historical and "Eucharistic" structural connection of this religious community with the Moscow Orthodox Patriarchate bore the hallmarks of betrayal and was an expression of the church's collaboration with the Russian occupier and aggressor. Therefore, steps were taken to restrict the functioning of this and other selected religious communities in the Ukrainian religious space. By political decision, the Russian Orthodox Church in Ukraine was delegalized and the UOC communities were threatened with delegalization. A number of measures were also taken to restrict the functioning of this largest religious community in the country. These actions include, among others, the following: actions against sanctuaries and organizational structures of the UPC, signaled in this text.

Keywords: Ukraine, war, Orthodoxy, delegalization, sanctuary, parish

Wstęp

Konflikt ukraińsko – rosyjski, datujący się od aneksji Krymu w 2014 r., a szczególnie wzmożony pełnozakresową agresją militarną Federacji Rosyjskiej rozpoczętą 24 lutego 2022 r. ma swoje odbicie także w sferze wyznaniowej. Poważne naruszenia wolności religijnej oraz inne jaskrawe naruszenia praw człowieka (w tym morderstwa, tortury, przymusowe wysiedlenia, niszczenie obiektów religijnych) stały się ponurą codziennością².

Daleko posunięta nieufność władz ukraińskich wobec Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej Patriarchatu Moskiewskiego (dalej UPC), jednej z największych wspólnot religijnych w kraju, uwidacznia się także od 2014 r. Prezydent Ukrainy Petro Poroszenko, rządzący w latach 2014-2019, przyczynił się do wykreowania 15 grudnia 2018 r. na Soborze Zjednoczeniowym Ukraińskich Kościołów Prawosławnych, konkurencyjnej dla UPC wspólnoty religijnej – Prawosławnej Cerkwi Ukrainy (dalej OCU), która została uznana przez Patriarchat Ekumeniczny Konstantynopola³ w 2019 r.⁴ i uzyskała autokefalie⁵.

² D. Vovk, Ukraina: *Projekt ustawy lepszy od innych, obawy dotyczące wolności religii i przekonań nadal istnieją*, https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2807, dostęp 20 lutego 2025 r.

³ *Patriarchat Ekumeniczny Konstantynopola – pierwszy wśród równych*, <https://ekumenizm.wiara.pl/doc/478312.Patriarchat-Ekumeniczny-Konstantynopola-pierwszy-wsrod-rownych>, dostęp 21 lutego 2025 r.

⁴ *Religia jest bronią i ofiarą konfliktu na Ukrainie*, <https://talkabout.iclrs.org/2019/03/29/religion-is-a-weapon-and-a-victim-of-the-conflict-in-ukraine/>, dostęp 20 lutego 2025 r.

⁵ Autokefalia – „status kościoła chrześcijańskiego (najczęściej prawosławnego albo orientalnego) oznaczający, że jego głowa (biskup, metropolita, patriarcha) nie jest odpowiedzialna przed jakimkolwiek innym hierarchą o wyższej randze”,

W tym roku parlament ukraiński przyjął dwie ustawy, które w pierwszym rzędzie godziły właśnie w UPC⁶. Pierwsza z nich „ustanawia proces decyzyjny dla wspólnot religijnych dążących do zmiany swojej jurysdykcji religijnej. Prawo wymaga, aby decyzja o przeniesieniu do innej jurysdykcji była podejmowana wyłącznie przez członków organizacji religijnej. Ma to na celu zapobieżenie powszechnej zarówno w UPC, jak i w OCU, praktyce, w której jakiegokolwiek zmiany w statutach parafii prawosławnych muszą być zatwierdzone przez odpowiednich obowiązujących biskupów”⁷. Celem ustawy, czego nie ukrywali jej twórcy, było ułatwienie przejścia wspólnot UPC do OCU⁸. „Drugą ustawą zmusza organizacje religijne i stowarzyszenia z „ośrodkami władzy” w Rosji do zmiany nazw, aby jednoznacznie wskazać na swoje związki z Moskwą. Ustawa zakazuje też tym organizacjom wysyłania swoich kapelanów do ukraińskiej armii”⁹. Została ona zaskarżona do Sądu Konstytucyjnego Ukrainy, ten zaś w grudniu 2022 r. uznał ją za zgodną z konstytucją¹⁰.

UPC znalazła się pod szczególną presją w momencie rozpoczęcia pełnoskalowej agresji rosyjskiej. Rząd ukraiński w pierwszych miesiącach agresji rosyjskiej (bezpośrednio po 24 lutego 2022 r.) nie prowadził aktywnej polityki wyznaniowej. Jednak od jesieni tego roku, pod wpływem częściowo udowodnionych sądownie zarzutów przeciwko UPC dotyczących współpracy

<https://pl.wikipedia.org/wiki/Autokefalia>; *Religia jest bronią i ofiarą konfliktu na Ukrainie*, <https://talkabout.iclrs.org/2019/03/29/religion-is-a-weapon-and-a-victim-of-the-conflict-in-ukraine/>; *Patriarcha Konstantynopola wręczył metropolicie kijowskiemu tomos o autokefalii*, <https://dzieje.pl/dziedzictwo-kulturowe/patriarcha-konstantynopola-wreczyl-metropolicie-kijowskiemu-tomos-o-autokefalii>, dostęp 21 lutego 2025 r.

⁶ D. Vovk, Ukraina: *Projekt ustawy lepszy od innych, obawy dotyczące wolności religii i przekonań nadal istnieją*, https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2807, dostęp 28 lutego 2025 r.

⁷ Tamże.

⁸ *Rosyjska Cerkiew Prawosławna na Ukrainie: Rada Najwyższa przyjęła projekt ustawy o nazwie Patriarchatu Moskiewskiego*, https://risu.ua/rpc-v-ukrajini-verhovna-rada-uhvalila-zakonoproekt-pro-nazvu-moskovskogo-patriarhatu_n95283, dostęp 28 lutego 2025 r.

⁹ D. Vovk, Ukraina: *Projekt ustawy lepszy od innych, obawy dotyczące wolności religii i przekonań nadal istnieją*, dostęp 28 lutego 2025 r.

¹⁰ Podczas gdy UPC nie może ustanawiać własnych kapelanów polowych, wspólnota ewangelicka pochwaliła się w kwietniu 2023 r. wyświęceniem pierwszej „kapelanki” polowej, 52 letniej Oleksandry Andrijaszyny, „pedagożki społecznej i psycholożki”, zwanej podobno przez żołnierzy „mateczką”. Zob. *Pierwsza kapelanka wojskowa odebrała dyplom w Ukrainie. "Żołnierze nazywają mnie mateczką"*, <https://ukrayina.pl/ukrayina/7,183471,29677635,szkola-kapelanow-na-ukrainie-przeszkolila-30-kapelanow-wojskowych.html>, dostęp 28 lutego 2025 r.

niektórych duchownych z siłami okupacyjnymi nastawienie to uległo zmianie. Od października do grudnia 2022 r. Służba Bezpieczeństwa Ukrainy (SBU) dokonała przeszukań obiektów UPC oraz mieszkań duchownych na terenie całego kraju. Według oświadczeń SBU znaleziono wrogie materiały propagandowe, dowody potwierdzające posiadanie przez duchownych obywatelstwa rosyjskiego a nawet racje żywnościowe armii Federacji Rosyjskiej¹¹.

W niniejszym tekście postaram się przeanalizować działania władz Ukrainy wobec sanktuariów oraz struktur terenowych (parafialnych) i mediów UPC.

Działania władz ukraińskich skierowane przeciwko Ławrze Kijowsko-Pieczerskiej

Ławra Kijowsko Peczerska jest to najstarsze i najważniejsze ukraińskie sanktuarium prawosławne i jednocześnie jeden z największych kompleksów klasztornych w Europie, którego historia sięga XI wieku. W kompleksie budynków najważniejszego ukraińskiego sanktuarium, wpisanego w 1994 r. na listę światowego dziedzictwa kulturowego UNESCO, od lat 90. XX w. miały swoją siedzibę cerkwie i muzea (tzw. górna ławra) oraz klasztor męski, Akademia Duchowna wraz z seminarium oraz centralna eparchia i wydziały administracyjne UPC (tzw. dolna ławra)¹². „Obiekt formalnie znajduje się w gestii państwa – pieczę nad nim sprawuje Narodowy Kijowsko-Pieczerski Rezerwat Historyczno-Kulturalny, podlegający Ministerstwu Kultury”¹³. Przez dekadę nadzór władz był iluzoryczny, nie zgłaszały one poważniejszych zastrzeżeń co do funkcjonowania Ławry. W grudniu 2022 r. prezydent Ukrainy Wołodymyr Zełenski ogłosił konieczność zachowania „duchowej niepodległości” kraju, a 10 marca 2023 r. powiadomiono władze UPC o rozwiązaniu umowy dzierżawnej zawartej w 2013 r. na czas nieokreślony pod pretekstem nielegalnej rozbudowy niektórych budowli i samowolnego dobudowania 36 budynków¹⁴.

¹¹ D. Vovk, *Ukraina: konflikt w Ławrze Kijowsko – Peczerskiej, projekt ustawy, wpływ na wolność religii lub przekonań*, https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2823, dostęp 20 lutego 2025 r.

¹² J. Rogoża, *Ukraina: decydujący cios w Patriarchat Moskiewski?*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-04-19/ukraina-decydujacy-cios-w-patriarchat-moskiewski>, dostęp 18 lutego 2025 r.

¹³ Tamże.

¹⁴ D. Vovk, *Ukraina: konflikt w Ławrze Kijowsko – Peczerskiej, projekt ustawy, wpływ na wolność religii lub przekonań*, https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2823, dostęp 18 lutego 2025 r.; <https://zn.ua/ukr/anticorruption/naterritoriji-kijev-pecherskoji-lavri-vijavili-36-nezakonnikh-novobudov-zmi.html>, dostęp 19 lutego 2025 r.

Termin opuszczenia budynków Ławry, wyznaczony na 29 marca 2023 r. nie został dotrzymany przez stronę cerkiewną w związku czym przełożony wspólnoty zakonników został umieszczony w areszcie domowym¹⁵. W tym czasie siłowe wysiedlenie mnichów zostało powstrzymane dzięki interwencji Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ)¹⁶. Według ONZ, eksmitowanie duchownych mogłoby doprowadzić do przemocy.

UPC bez powodzenia ubiegała się o ochronę sądową. 1 kwietnia 2023 r. Służba Bezpieczeństwa Ukrainy dokonała przeszukania w rezydencji opata, metropolita wyszorodzkiego i czarnobyłskiego, wikariusz metropolii kijowskiej, Pawła (Lebed'), podejrzewając go o usprawiedliwianie m. in. agresji Rosji na Ukrainę i „gloryfikację” jej uczestników¹⁷. Według niektórych źródeł władze zadeklarowały odstąpienie od wysiedlenia mnichów pod warunkiem przystąpienia przez nich do prorządowej Prawosławnej Cerkwi Ukrainy (OCU)¹⁸. W przypadku ich nieposłuszeństwa wyłączne prawo do użytkowania

¹⁵ D. Głogowski, *Kijowski reżim umieścił metropolię Ławry Kijowsko-Pieczerskiej w areszcie domowym*, <https://legaartis.pl/blog/2023/04/01/kijowski-rezim-umiescil-metropolie-lawry-kijowsko-peczerskiej-w-areszcie-domowym/>, dostęp 18 lutego 2025 r.

¹⁶ Zob. https://ukraine.un.org/sites/default/files/2023-06/HRMMU%20Three-month%20update%20-%20June%202023%20RUS_0.pdf; ONZ oświadczyła, że władze Ukrainy przychyliły się do ich prośby i nie wydalily siłą mnichów UPC z Ławry Kijowsko-Pieczerskiej; <https://spzh.eu/en/news/74521-report-uoc-monks-not-evicted-from-kyiv-pechersk-lavra-at-uns-request>, dostęp 25 lutego 2025 r. Zob. tamże: „Ministerstwo Kultury przedwcześnie rozwiązało umowę dzierżawy z UPC na Ławrę Kijowsko-Pieczerską, która jest własnością państwa. Władze wzięły pod uwagę wysiłki rzecznicze ONZ i powstrzymały się od działań, które mogłyby prowadzić do przemocy, a także nie wydalily siłą UPC z Ławry w wyznaczonym terminie 29 marca – podała organizacja”.

¹⁷ D. Vovk, *Ukraina: konflikt w Ławrze Kijowsko – Peczerskiej*, dostęp 18 lutego 2025 r.

¹⁸ D. Głogowski, art. cyt., <https://legaartis.pl/blog/2023/04/01/kijowski-rezim-umiescil-metropolie-lawry-kijowsko-peczerskiej-w-areszcie-domowym/>, dostęp 18 lutego 2025 r.; D. Vovk, *Ukraina: Projekt ustawy lepszy od innych, obawy dotyczące wolności religii i przekonań nadal istnieją*, https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2807, dostęp 19 lutego 2025 r. Ogólnie idea przejścia duchowieństwa UPC do PCU nie cieszy się popularnością. Jak informuje w wywiadzie dla „Przeglądu Prawosławnego” biskup Ukraińskiej Prawosławnej Cerkwi, metropolita zaporoski i melitopolski Łukasz (Kowalenko): „Tylko dwóch biskupów Ukraińskiej Prawosławnej Cerkwi przyszło w 2018 roku na tzw. „sobór zjednoczeniowy”, w wyniku którego powstała PCU [koncesjonowana Prawosławna Cerkiew Ukrainy, ciesząca się poparciem władz – AS]. Dwóch z ponad stu hierarchów! Z ponad dwunastu tysięcy duchownych do nowej struktury przeszło jedynie nieco ponad stu”. Zob. A. Matreńczyk, *Źródłem problemów jest raskol*, <https://przegladprawoslawnny.pl/2025/01/09/zrodlem-problemow-jest-raskol/>, dostęp 19 lutego 2025 r.

nieruchomości Ławry miałyby otrzymać ta właśnie wspólnota religijna, uważana przez UPC za schizmatyczną. Ostatecznie na współpracę zgodził się jeden z kilkuset mnichów i został za to mianowany nadzorcą budynków odebranych UPC (tzw. „biskupem”)¹⁹. Należy wspomnieć, że już 2 grudnia 2022 r. w ramach propaństwowej cerkwi OCU wyodrębniona została specjalna osoba prawna, która miała przejąć Ławrę z rąk UPC. Innymi słowy „Ławra Kijowsko-Pieczerska Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny została zarejestrowana jako monaster w ramach OCU”²⁰. 16 kwietnia 2023 r. p.o. opata Ławry Kijowsko-Pieczerskiej z ramienia OCU, archimandryta Abraham, odprawił w Soborze Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny Ławry Kijowsko-Pieczerskiej pierwsze od 300 lat nabożeństwo w języku ukraińskim²¹.

10 sierpnia 2023 r. sąd gospodarczy Kijowa uwzględnił żądanie Narodowego Rezerwatu „Ławra Kijowsko – Peczerska”, sprawującego zarząd obiektu z ramienia Ministerstwa Kultury Ukrainy i zezwolił na eksmisję zakonników Ławry²². Natomiast w końcu stycznia 2025 r. kijowski Północny Gospodarczy Sąd Apelacyjny wstrzymał rozpatrywanie sprawy o eksmisję do czasu stwierdzenia legalności rozwiązania umowy dzierżawnej, o której wyżej²³. Batalie prawne wciąż trwają, 27 lutego 2025 r. w tymże kijowskim Północnym Gospodarczym Sądzie Apelacyjnym odbyła się kolejna rozprawa w sprawie rozwiązania umowy o korzystanie mnichów z Ławry Dolnej²⁴.

1 września 2023 r. Prawosławna Cerkiew Ukrainy (OCU) przeszła na kalendarz juliański, czym odróżnia się obecnie od UPC, która pozostaje przy kalendarzu gregoriańskim. 12 listopada tego roku podobnej zmiany dokonała zdominowana przez OCU Ławra Kijowsko-Pieczerska²⁵.

¹⁹ Tamże.

²⁰ <https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyny/zareyestrovano-svyato-uspensku-kyyevo-pechersku-lavru-yak-monastyr-u-skladi-ptsu/>, dostęp 19 lutego 2025 r.

²¹ J. Denkowycz, *Po raz pierwszy od 300 lat w Soborze Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny rozbrzmiewała modlitwa w języku ukraińskim (wideo)*, <https://kyiv.tsn.ua/v-uspenskomu-sobori-vpershe-za-300-rokiv-molitva-ukrayinskoyu-movoyu-video-2308798.html>, dostęp 19 lutego 2025 r.

²² <https://przegladprawoslawny.pl/2023/08/13/sad-zezwolil-na-eksmisje-mnichow-z-lawry-kijowsko-pecherskiej/>, dostęp 19 lutego 2025 r.

²³ <https://pravlife.info/sud-ostanovil-rassmotrenie-dela-o-vyselenii-monahov-iz-nizhnej-lavry/>, dostęp 19 lutego 2025 r.

²⁴ *Dziś odbędzie się kolejny proces w sprawie eksmisji mnichów z Kijowskiego monasteru*, <https://raskolam.net/en/84083-sogodni-vidbudetsya-cherhoviy-sud-u-spravi-pro-vyselennya-chencziv-kyyevo-pecherskoyi-lavry/>, dostęp 27 lutego 2025 r.

²⁵ *Ławra Kijowsko-Pieczerska ogłosiła przejście na nowy kalendarz juliański*, <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kyiv-lavra-n-ovojujulianskyj-kalendar/32681662.html>, dostęp 19 lutego 2025 r.

W chwili obecnej część budynków Ławry służy nadal UPC, reszta zaś pozostaje w gestii OCU²⁶. 1 grudnia 2022 r. zarejestrowano statut monasteru Ławry Kijowsko-Pieczerskiej Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny jako jednostki podległej OCU²⁷. „2 grudnia 2022 r. arcybiskup Czernihowa i Niżyna arcybiskup Eustracjusz (Zoria) ogłosił na Facebooku, że Ławra Kijowsko-Pieczerska została oficjalnie zarejestrowana jako monastyr w ramach OCU”²⁸. „W początkach stycznia 2023 r. Sobór Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny i kościół refektarza Ławry Kijowsko-Pieczerskiej zostały zwrócone państwu”²⁹.

Budynki odebranej wiernym UPC Ławry Kijowsko – Peczerskiej są regularnie wykorzystywane do organizowania świeckich wydarzeń, takich jak koncerty czy nawet pokazy kulinarne³⁰. 6 grudnia 2024 r. prezydent Wołodymyr Zełenski wygłosił przemówienie podczas tzw. „wojskowego śniadania modlitewnego”. W refektarzu Ławry zbudowano specjalne podwyższenie, wstawiono stoły i ławy dla uczestników oraz aparaturę służącą transmitowaniu tego wydarzenia³¹. Miesiąc wcześniej, 4 listopada 2024 r. także w refektarzu Ławry miało miejsce „spotkanie modlitewne” zorganizowane przez szefa radykalnego nacjonalistycznego ugrupowania „Braterstwo” Dmytro Korczyńskiego³². Jak podaje portal dziennikarzy prawosławnych UOJ, Korczyński w przeszłości zalecał wchodzenie do cerkwi UPC, a w przypadku znalezienia tam „moskiewskich” ksiąg lub ikon nakazywał je spalić, „najlepiej razem z cerkwiąmi”. Przekonywał, że takie działania są uzasadnione, nazywając kościoły UPC „kurnikami”³³.

Tego typu działania spotkały się z ostrą krytyką arcybiskupa Antoniego (Pakanycza), metropolity borysławskiego i browarskiego, kanclerza Ukrain-

²⁶ Zob. A. Matreńczyk, *Źródłem problemów jest raskoł*, dostęp 19 lutego 2025 r.

²⁷ *W ramach OCU na terenie rezerwatu Ławra Kijowsko-Pieczerska zarejestrowano monastyr*, <https://rayon.in.ua/news/557450-kievo-pecherska-lavra-ofitsiyno-stala-monastirem-u-skladi-ptsu>, dostęp 27 lutego 2025 r.

²⁸ Zob. <https://www.volyn.com.ua/news/232451-mytropolit-epifanii-prokomentuvav-povernennia-ukrainskoi-molytvy-do-kyievo-pecherskoi-lavry>, dostęp 27 lutego 2025 r.

²⁹ *Główne świątynie Ławry Peczerskiej w Kijowie powróciły pod zarząd państwa*, <https://kresy24.pl/glowne-swiatynie-lawry-pecherskiej-w-kijowie-powrocily-pod-zarzad-panstwa/>, dostęp 25 lutego 2025 r.

³⁰ <https://spzh.eu/en/news/83406-zelensky-hosts-military-breakfast-in-kyiv-lavras-refectory-church>, dostęp 17 lutego 2025 r.

³¹ Tamże.

³² <https://spzh.eu/en/news/82894-kyiv-korchynsky-who-urged-the-destruction-of-uoc-temples-speaks-in-lavra>, dostęp 17 lutego 2025 r.

³³ <https://spzh.life/en/news/72379-korchynsky-about-lavra-monks-dont-want-to-leave-you-will-crawl-out-then>, dostęp 17 lutego 2025 r.

skiej Cerkwi Prawosławnej (UPC). W wypowiedzi z 15 grudnia 2024 r. opublikowanej na portalu www.pravlife.info określił organizowanie wydarzeń świeckich w Komorze Refektarzowej Ławry Kijowsko – Peczerskiej jako bluźnierstwo i zbezczeszczenie miejsca świętego. O ile bowiem refektarz ze swej natury przeznaczony jest do spożywania posiłków, to jednak zwykle odbywa się to wraz z modlitwą, czytaniem żywotów, męczenników i świętych Ojców, w atmosferze *sacrum*, z którą nie licują „śniadania modlitewne z udziałem innowierców”³⁴.

5 marca 2025 r. Ministerstwo Kultury Ukrainy powołało specjalną komisję do zbadania relikwii przechowywanych w Ławrze Kijowsko – Peczerskiej³⁵. Celem badań miało być „określenie wartości historycznej i naukowej szczątków świętych”³⁶. Reakcja arcybiskupa Jonasza (Czerepanowa), wikariusza metropolii kijowskiej UPC na te działania była bardzo gwałtowna. Nazwał on członków komisji „diabłami”, planowane działania zaś „bluźnierstwem”³⁷.

Działania władz ukraińskich skierowane przeciwko Ławrze Poczajowskiej

Drugim co do znaczenia sanktuarium prawosławnym na Ukrainie jest Ławra Poczajowska (Ławra Zaśnięcia Matki Bożej w Poczajowie w rejonie krzemienieckim obwodu tarnopolskiego na Wołyniu)³⁸, w której funkcjonuje m. in. seminarium duchowne³⁹. Sanktuarium jest „kontrolowane” przez Ukraińską Cerkiew Prawosławną (UPC)⁴⁰.

Podobnie jak Ławra Kijowsko-Peczerska, sanktuarium w Poczajowie pozostaje w centrum zainteresowania władz ukraińskich ze względu na tę właśnie podległość. Już w marcu 2023 r. minister kultury i polityki informacyjnej Ukrainy Ołeksandr Tkaczenko przedstawił w programie telewizyjnym „My-

³⁴ Metropolita Antoni (Pakanich): *To, co dzieje się w Refektarzu Ławry, jest bluźnierstwem*, <https://pravlife.info/mitropolit-antonij-pakanich-to-chto-proishodit-v-trapeznoj-palate-lavry-jeto-koshhunstvo/>, dostęp 20 lutego 2025 r.

³⁵ Ministerstwo Kultury powołało komisję do zbadania świętych relikwii w Ławrze Kijowsko-Peczerskiej, <https://spzh.life/ru/news/85290-minkult-sozda-komissiju-po-proverke-svjatykh-moshchej-v-kievo-pecherskoj-lavre>, dostęp 7 marca 2025 r.

³⁶ Tamże.

³⁷ „Diabły” – biskup UPC komentuje inspekcję relikwii w Ławrze przez Ministerstwo Kultury, <https://spzh.life/ru/news/85300-cherti-arkhierej-upts-prokommentiroval-proverku-minkultom-moshchej-v-lavre>, dostęp 7 marca 2025 r.

³⁸ Zob. <https://pochaevlavra.org/?pid=1>, dostęp 22 lutego 2025 r.

³⁹ Zob. <http://pds.org.ua/>, dostęp 22 lutego 2025 r.

⁴⁰ Ławra Zaśnięcia Poczajowa – Wikipedia, wolna encyklopedia, dostęp 22 lutego 2025 r.

Ukraina” „okoliczności i warunki wypowiedzenia najmu dużym zespołom klasztornym [ławry, monastery- AS] podlegającym dotychczas Ukraińskiemu Kościołowi Prawosławnemu Patriarchatu Moskiewskiego”⁴¹.

1 grudnia 2024 r. przełożeni Ławry Zaśnięcia Matki Bożej w Poczaïowie otrzymali pismo o konieczności przeprowadzenia przez władze Państwowego Rezerwatu Historyczno-Architektonicznego Krzemieniec-Poczaïów (działające w imieniu właściciela nieruchomości monasteru, czyli Ministerstwa Kultury Ukrainy) „inventaryzacji mienia państwowego [...], przekazanego na mocy umowy nr 1 z dnia 12 grudnia 2003 r. do Ławry Poczaïowskiej, a także zabytków sztuki sztalugowej i monumentalnej zespołu budynków Ławry [...]”⁴². Władze monasteru stanowczo sprzeciwiły się tym zamiarom, gdyż według nich m. in.:

„– umowa z 2003 r. o nieodpłatnym korzystaniu przez Ławrę Zaśnięcia Matki Bożej Poczaïowa z kompleksu budynków Ławry Poczaïowskiej (sobór Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, cele monasteru, dom biskupi, dzwonnica, budynek bramy) „nie przewiduje inventaryzacji ruchomości”. W związku z tym Ławra Poczaïowska „nie ma obowiązku zezwalać przedstawicielom rezerwatu na przeprowadzenie inventaryzacji ruchomości”;

– zgodnie z aktem przyjęcia i przekazania mienia podpisanym 18 grudnia 2003 r., zabytki sztuki sztalugowej i monumentalnej (sprzęty cerkiewne) nie zostały przekazane do Ławry Poczaïowskiej, „w związku z tym inventaryzacja sprzętów cerkiewnych, które znajdują się w Soborze Zaśnięcia Matki Bożej, Trójcy Świętej i celach monasteru, jest nielegalna”⁴³.

Według metropolity Wołodymira (Moroza), opata Ławry Poczaïowskiej, państwo ukraińskie nie posiada żadnych dokumentów potwierdzających prawa własności do sprzętów kościelnych stanowiących wyposażenie monasteru. Zatem inventaryzacja „cudzego mienia” jest „bezpodstawna”⁴⁴. Archimandryta Gabriel, sekretarz prasowy Ławry, określił próby inventaryzacji tych ruchomości jako wandalizm i obrazę uczuć religijnych mnichów poczaïowskich, na które nie pozwalał sobie nawet komunistyczny rząd radziecki oraz „hybrydowe wywłaszczenie i konfiskatę”⁴⁵.

⁴¹ Ławra Poczaïowska przejdzie pod zarząd państwa, <https://www.onet.pl/informacje/kai/lawra-poczaïowska-przejdzie-pod-zarzad-panstwa/87wlbsz,30bc1058>, dostęp 22 lutego 2025 r.

⁴² Ławra Poczaïowska wyjaśniła, dlaczego sprzeciwia się inventaryzacji ruchomości, <https://pravlife.info/v-pochaevskoj-lavre-pojasnili-pochemu-vozzhajut-protiv-inventarizacii-dvizhimogo-imushhestva/>, dostęp 24 lutego 2025 r.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ Tamże. Ławra nie sprzeciwiała się natomiast inventaryzacji przez władze państwowe 58 obiektów sztuki użytkowej, malarstwa i grafiki o znaczeniu

Obecnie działania agend państwa ukraińskiego wobec Ławry Poczajowskiej Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny koncentrują się, jak się wydaje, na akcji nękania. W końcu lutego 2025 r. a ramach projektu informacyjnego „Historia prawdziwa”, którego twórcy związani są z Ministerstwem Kultury Ukrainy, nakręcono półtoragodzinny film propagandowy⁴⁶, zawierający szereg przeinaczeń faktów i manipulacji, dotyczących sposobu korzystania przez mnichów UPC z państwowych nieruchomości Ławry. W filmie oskarżono ich o wspieranie „rosyjskiego świata” i wyrażono ubolewanie, że monaster nie został przekazany grekokatolikom⁴⁷.

Działania przeciwko strukturom terenowym i mediom UPC

W kwietniu 2021 r. prymas OCU metropolita Epifaniusz zauważył w wywiadzie dla ukraińskich mediów, że wszystkie cerkwie prawosławne na Ukrainie należą do OCU, ponieważ Patriarchat Moskiewski – według niego – zaanektował je (czyli „skradł”) jeszcze w XVII wieku⁴⁸.

Po rozpoczęciu agresji Rosji na Ukrainę 24 lutego 2022 r. władze lokalne rozpoczęły wydawanie decyzji zakazujących działalności lub zawieszających działalność parafii UPC w podległych im społecznościach. Działania takie są jednak pozbawione mocy prawnej, gdyż tego typu ograniczenia mogły być nałożone tylko w drodze decyzji sądu⁴⁹. Mówi o tym art. 16 ustawy⁵⁰ „O wol-

muzealnym, opisanych w inwentarzu z 1967 r., które zgodnie z ukraińską ustawą „o ochronie dziedzictwa kulturowego”. Przedmioty te „zdeponowało” w Ławrze państwo radzieckie.

⁴⁶ *Чому в Україні досі моляться російським царям?*, <https://www.youtube.com/watch?v=7e2rAcaviK4>, dostęp 27 lutego 2025 r.

⁴⁷ *Organizator pokazu kulinarnego w monastyrze kijowsko-peczerskim przeniósł się do Ławry Poczajowskiej*, Organizator pokazu gotowania w Monastyrze Kijowsko-Peczerskim przeniósł się do Ławry Poczajowskiej – Raskolam.net. dostęp 27 lutego 2025 r.

⁴⁸ *Epifaniusz opowiedział, jak OCU pracuje nad ujednoliceniem tradycji kościelnych i zwróceniem tych, którzy zostali "skradzeni" przez Rosję*, <https://web.archive.org/web/20210425213359/https://www.radiosvoboda.org/a/news-epifanij-cerkovna-tradycja/31221692.html>; *Wszystkie parafie prawosławne na Ukrainie należą do OCU*, <https://web.archive.org/web/20210425220226/https://www.unian.ua/society/vsi-pravoslavni-parafiji-v-ukrajini-nalezhat-pcu-epifaniy-novini-ukrajini-11400073.html>, dostęp 11 marca 2025 r.

⁴⁹ *Lokalne zakazy UPC (MP) nie działają. Dlaczego i co mówi prawo Ukrainy?*, <https://www.radiosvoboda.org/a/upts-mp-viyna-zakon/31936219.html>, dostęp 10 marca 2025 r.

ności sumienia i organizacji religijnych („*Про свободи совісті та релігійні організації*”) uchwalonej 23 kwietnia 1991 r. Zatem ani lokalne, ani centralne władze państwowe nie miały w tym czasie uprawnień pozwalających na zamknięcie „powagą własną” świątyni, „przeniesienie jej” do innej wspólnoty religijnej czy delegalizacji instytucji religijnych (np. podległych Patriarchatowi Moskiewskiemu)⁵¹. Dodatkowo wiele wspólnot UPC działało i działa bez jakiegokolwiek rejestracji państwowej. *De facto* istnieją, *de iure* nie. W takiej sytuacji, jako że nie sposób prawnie „zawiesić” lub „zlikwidować” („zdelegalizować”) formalnie nieistniejącą wspólnotę, pozostaje przejęcie siłowe nieruchomości, połączone z próbą rozproszenia czy też zastraszenia wiernych. W niektórych przypadkach „decyzjom likwidacyjnym” towarzyszyły nakazy niezwłocznego zarejestrowania się w strukturach OCU (np. taki „nakaz” wydała 7 marca 2022 r. rada miejska Truskawca dwóm parafiom UPC znajdującym się na jej terenie⁵²).

W roku 2022 rady szczebla miejskiego bądź wiejskiego „zakazały” działalności religijnej struktur UPC lub taką działalność „zawiesiły” co najmniej w 21 przypadkach (m. in. w Gródku – 28 lutego⁵³, Drohobyczu – 10 marca⁵⁴, Konotopie – 4 maja⁵⁵, Browarach – 6 maja⁵⁶, Olewsku – 10 maja⁵⁷, Kagarlyku

⁵⁰ ЗАКОН УКРАЇНИ *Про свободу совісті та релігійні організації* (Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 25, ст.283), Стаття 16; Припинення релігійної організації. Релігійна організація може бути припинена: 1) у зв'язку з її реорганізацією або ліквідацією; 2) за рішенням суду у разі порушення цього Закону [...]. W pełnym brzmieniu artykułu opisane są przesłanki, które pozwalają na likwidację organizacji religijnej na drodze sądowej.

⁵¹ *Lokalne zakazy UPC (MP) nie działają. Dlaczego i co mówi prawo Ukrainy?*, <https://www.radiosvoboda.org/a/upts-mp-viyna-zakon/31936219.html>, dostęp 11 marca 2025 r.

⁵² *W Drohobyczu działalność Patriarchatu Moskiewskiego została zakazana*, <https://varianty.lviv.ua/publikatsiyi/u-drohobychi-zaboronyly-diialnist-moskovskoho-patriarkhatu>, dostęp 12 marca 2025 r.

⁵³ *Działalność Patriarchatu Moskiewskiego została w Gródku zakazana*, https://varianty.lviv.ua/publikatsiyi/u-horodku-zaboronyly-diialnist-moskovskoho-patriarkhatu#google_vignette, dostęp 12 marca 2025 r.

⁵⁴ *W Drohobyczu działalność Patriarchatu Moskiewskiego została zakazana*, <https://varianty.lviv.ua/publikatsiyi/u-drohobychi-zaboronyly-diialnist-moskovskoho-patriarkhatu>, dostęp 12 marca 2025 r.

⁵⁵ *У Конотопі міський голова заборонив діяльність УПЦ МП*, <https://web.archive.org/web/20220519192333/https://www.rbc.ua/ukr/news/konotop-e-mer-zapretil-deyatelnost-upts-mp-1651672748.html>, dostęp 12 marca 2025 r.

⁵⁶ *У Броварах заборонили УПЦ Московського патріархату. І перейменують вулиці*, <https://web.archive.org/web/20220519192334/https://www.rbc.ua/ukr/news/>

– 12 maja⁵⁸, Schodnicy – 13 maja⁵⁹, Borysławiu, Perejasławiu, wiejskiej wspólnocie terytorialnej Prystółyczna – 19 marca⁶⁰, Bohorodczanach – 23 maja⁶¹, Nowoarchangielsku – 24 maja⁶², Stryju – 26 maja⁶³, Rawie Ruskiej – 27 maja⁶⁴, Boryspolu – 13 czerwca⁶⁵, Czerkasach – 23 czerwca⁶⁶, Lwowie – 1 lipca⁶⁷.

brovarah-zapretili-upts-moskovskogo-patriarhata-1651835049.html, dostęp 12 marca 2025 r. Zakaz został wydany „na czas obowiązywania stanu wojennego”.

⁵⁷ *Deputowani Olewskiej Rady Miejskiej przegłosowali delegalizację UKP PM*, <https://www.korosten-info.com/novosti-korosten/deputati-olevskoj-miskradi-progolosuvali-za-zaboronu-upc-mp>, dostęp 12 marca 2025 r. W tym przypadku deputowani miejscy „zdelegalizowali” cały Ukraiński Kościół Prawosławny (Patriarchatu Moskiewskiego) „na swoim terenie”.

⁵⁸ *Deputowani Rady Miejskiej Kagarlyk głosowali za zawieszeniem działalności UKP PM na terenie gminy*, https://risu.ua/deputati-kagarlickoyi-miskradi-progolosuvali-za-prizupinennya-diyalnosti-upc-mp-na-teritoriyi-gromadi_n129146#goog_rewarded, dostęp 13 marca 2025 r. Działalność „zawieszono” na czas trwania stanu wojennego.

⁵⁹ *Działalność Patriarchatu Moskiewskiego została zakazana na terytorium wspólnoty schodnickiej*, <https://drogmedia.net.ua/2022/05/20/na-terytorii-skhidnytskoi-hromady-zaboronyly-diialnist-moskovskoho-patriarkhatu/>, dostęp 13 marca 2025 r.

⁶⁰ *У Бориславі міськрада заборонила діяльність УПЦ Московського патріархату*, <https://web.archive.org/web/20220519192332/https://www.rbc.ua/ukr/news/borislave-gorsovets-zapretil-deyatelnost-upts-1652977458.html>; W innym mieście obwodu kijowskiego UKP PM został zdelegalizowany, https://lb.ua/society/2022/05/19/517370_shche_misti_kiivshchini_zaboronili.html, dostęp 13 marca 2025 r.

⁶¹ *W Bohorodczanie zakazano działalności Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej MP*, <https://mi100.info/2022/05/23/u-bogorodchanah-zaboronyly-diyalnist-ukrayinskoyi-pravoslavnyi-cherkvy-mp/>, dostęp 13 marca 2025 r.

⁶² *Działalność UKP PM została zakazana w gminie nowoarchangielskiej*, <https://cbn.com.ua/news/2022-05-27-u-novoarhangelskij-gromadi-zaboronyly-diyalnist-upts-mp>, dostęp 13 marca 2025 r.

⁶³ *Obwód stryjski bez Patriarchatu Moskiewskiego: gmina zakazała działalności UKP PM*, <https://lviv.media/lvivshchyna/30773-stryyshchyna-bez-moskovskoho-patriarkhatu-u-hromadi-zaboronyly-diialnist-upts-mp/>, dostęp 13 marca 2025 r.

⁶⁴ *W Rawie-Ruskiej działalność Patriarchatu Moskiewskiego została zakazana*, <https://www.lmn.in.ua/u-ravi-ruskij-zaboronyly-diialnist-moskovskoho-patriarkhatu/>, dostęp 13 marca 2025 r.

⁶⁵ *W Boryspolu działalność UKP PM została zakazana*, <https://kyiv24.news/news/na-boryspilshhyni-zaboronyly-diyalnist-upcz-mp>, dostęp 13 marca 2025 r.

⁶⁶ *Rada Miejska Czerkasów zakazała działalności UPC Patriarchatu Moskiewskiego*, <https://glavcom.ua/country/incidents/miskrada-cherkas-zaboronila-diyalnist-upc-moskovskogo-patriarkhatu-855191.html>, dostęp 13 marca 2025 r.

⁶⁷ *Władze Lwowa zakazały działalności w mieście duchownych Patriarchatu Moskiewskiego*, <https://www.gosc.pl/doc/7670915.Wladze-Lwowa-zakazaly-dzialalnosci-w-miescie-duchownych>, dostęp 13 marca 2025 r.

Ponadto wiele rad obwodowych, miejskich i wiejskich zaapelowało do władz centralnych o prawne zakazanie działalności UPC na terytorium Ukrainy. Apelowano także do wspólnot parafialnych o „dobrowolne” przejście do cerkwi „prorządowej” – OCU⁶⁸.

W roku 2023 działania skierowane przez władze samorządowe przeciwko UPC zmieniły nieco charakter. Oprócz „emocjonalnych” zakazów i apeli pozbawionych znaczenia prawnego, zaczęto coraz częściej wypowiadać parafiom umowy o dzierżawie lub użytkowania świątyń stanowiących własność państwową lub apelować o to do władz zwierzchnich. Tak zrobiła 4 kwietnia tego roku rada miejska Kamieńca Podolskiego⁶⁹ i rada obwodowa w Summach⁷⁰. 17 kwietnia rada miejska Tarnopola zakazała eparchii tarnopolskiej UPC korzystania z gruntu, na którym posadowiona jest cerkiew katedralna⁷¹. 10 kwietnia rada obwodowa w Równem oprócz kierowanych do Rady Najwyższej Ukrainy z apelem o delegalizację UPC podjęła decyzję o odebraniu tej społeczności prawa do korzystania działek gruntowych⁷². 28 kwietnia rada obwodowa w Winnicy rozwiązała umowy dzierżawy i zakazała użytkowania nieruchomości na nich położonych, a należących do diecezji winnickiej, tulczyńskiej i mohylewsko – podolskiej UPC⁷³. Podobnych decyzji było więcej.

Jedną z metod ograniczania funkcjonowania wspólnot UPC było odcinanie ich od dostaw mediów (prąd, gaz) czy ograniczanie dostępu do usług komunalnych (np. wywóz śmieci)⁷⁴.

W bardzo wielu przypadkach aktywiści cerkwi patriarchatu kijowskiego OCU przy współpracy najczęściej władz lokalnych (lecz nie tylko – odnotowano „współpracę” np. grupy Prawy Sektor) i bierności policji przejmowali siłowo cerkwie należące do jurysdykcji UPC i „przenosili” je – wraz ze

⁶⁸ *„Czerwona kartka” dla UKP PM*, <https://wz.lviv.ua/statti/463158-chervona-kartka-dlia-upts-mp>, dostęp 13 marca 2025 r.

⁶⁹ *Kamieniec Podolski odebrał UKP PM prawo do korzystania z cerkwi i gruntów*, <https://www.pravda.com.ua/news/2023/04/4/7396406/>, dostęp 13 marca 2025 r.

⁷⁰ *Deputowani Sumskiego Obwodu Regionalnego poparli apel o rozwiązanie umów z UPC*, <https://suspilne.media/sumy/435429-deputati-sumskoi-oblradi-pidtrimali-zvernenna-sodo-rozirvanna-dogovoriv-z-upcl>, dostęp 13 marca 2025 r.

⁷¹ *W Tarnopolu UKP PM otrzymał zakaz korzystania z działki*, <https://zmina.info/news/u-ternopoli-upcz-mp-zaboronyly-korystuvatysya-zemelnouy-dilyankoyu/>, dostęp 13 marca 2025 r.

⁷² *W Równem za trzecim podejściem odebrano prawo do użytkowania działek dla UKP PM*, <https://zahid.espreso.tv/u-rivnomu-z-tretoj-sprobi-pripinili-pravokoristuvannya-zemelnimi-dilyankami-dlya-upts-mp>, dostęp 13 marca 2025 r.

⁷³ *Winnicka Rada Obwodowa rozwiązała umowy dzierżawy gruntów z UKP PM*, <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3701922-vinnicka-oblrada-pripinila-dogovori-orendi-zemli-ta-neruhomosti-upc-mp.html>, dostęp 14 marca 2025 r.

⁷⁴ Tamże.

wspólnotami parafialnymi pod jurysdykcję OCU. Działania takie miały miejsce już przed wybuchem wojny z Rosją. Niekiedy przejmowano nieruchomości inne niż świątynie. Oto kilka przykładów.

Na przełomie lutego i marca 2019 r. we wsi Hniezdyczna w obwodzie zbarskim doszło do siłowego przejęcia cerkwi UPC na rzecz OCU. W zajęciu świątyni, wzięli udział członkowie radykalnej organizacji Prawy Sektor⁷⁵. Policja nie reagowała.

19 kwietnia 2023 r. członkowie wspólnoty parafialnej cerkwi pw. św. Jerzego w mieście Chmielnicki zwrócili się z apelem do ambasadorów państw Unii Europejskiej (UE), koordynatora ONZ na Ukrainie oraz delegata UE w związku z siłowym zajęciem ich świątyni przez aktywistów OCU, do której parafianie mieli być „przeniesieni” bez ich zgody. W apelu szczególnie mocno zaakcentowano dyskryminację religijną, jakiej poddana została wspólnota UPC⁷⁶.

16 lipca 2024 r. przedstawiciele władz lokalnych oraz aktywiści OCU przejęli siłowo cerkiew pw. św. Mikołaja we wsi Pryłupy w rejonie chmielnickim⁷⁷.

26 października 2024 r. wybuchł pożar w świątyni UPC pw. św. Mikołaja w Kobieliakach w obwodzie połtawskim⁷⁸. Przyczyną miał być upadek świecy na podłogę⁷⁹.

1 listopada 2024 r. płonął cerkiew pw. św. Mikołaja (należąca do UPC) w miejscowości Zariczany, dużej wsi w obwodzie i rejonie żytomierskim. Pożar zniszczył jedno z pomieszczeń świątyni, zabudowania gospodarcze oraz wystrój wewnątrz na powierzchni 100 m. kw. Przyczyny pożaru nie są znane⁸⁰.

30 listopada 2024 r. spłonęła część dachu cerkwi pw. Ochrony Najświętszej Maryi Panny Ukrainskiej Cerkwi Prawosławnej (UPC) w mieście Mała Wyska, rejon nowoukraiński, obwód kirowogradzki⁸¹. Nikt nie ucierpiał⁸².

⁷⁵ *Ukraina: Prawy sektor pomógł w siłowym przejęciu cerkwi*, <https://kresy.pl/wydarzenia/regiony/ukraina/ukraina-prawy-sektor-pomogl-w-silowym-przejeciu-cerkwi-video/>, dostęp 9 marca 2025 r.

⁷⁶ *Parafianie „zdobytego” kościoła św. Jerzego w Chmielnickim zwrócili się do ONZ*, Parafianie zdobytego kościoła św. Jerzego w Chmielnickim apelowali do ONZ – Raskolam.net, dostęp 8 marca 2025 r.

⁷⁷ *W diecezji chmielnickiej UPC poinformowała o zajęciu kolejnej cerkwi*, <https://raskolam.net/en/79972-uhmelnyckij-yeparhiyi-upcz-povidomyly-pro-zahoplennya-shhe-odnogo-hramu/>, dostęp 8 marca 2025 r.

⁷⁸ *W Kobieliach wybuchł pożar w kościele UPC*, <https://spzh.life/ru/news/82726-v-kobeljakakh-v-khrame-upts-voznik-pozhar>, dostęp 7 marca 2025 r.

⁷⁹ *Pożar kościoła w Kobielianach*, <https://exo.in.ua/news/68604>, dostęp 7 marca 2025 r.

⁸⁰ *W Zarechanach płonął kościół UPC*, <https://spzh.eu/ru/news/82796-v-zarechanakh-horela-tserkov-upts>, dostęp 7 marca 2025 r.

⁸¹ *Na Malaya Viska płonęła świątynia UPC*, <https://spzh.eu/ru/news/83316-v-maloi-viske-horel-khram-upts>, dostęp 7 marca 2025 r.

27 grudnia 2024 r. działacze „prorządowej” OCU weszli siłowo (niszcząc zamki) do soboru katedralnego Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny Ukrainiejskiej Cerkwi Prawosławnej (UPC) w mieście Krzemieńczuk w obwodzie połtawskim, rejonie krzemieńczuckim⁸³ (środkowa Ukraina). Celem ataku było dokonanie „inwentarza mienia kościelnego”. Działaniom tym towarzyszyły „obraźliwe zachowania”. „Aktywiści zachowywali się agresywnie, byli niegrzeczni i używali przekleństw. Najeźdźcy, którzy nie wierzą w Boga, ludzie, którzy dzielą społeczeństwo i sięją nienawiść religijną” – tak scharakteryzowali to wydarzenie duchowni pełniący posługę w soborze⁸⁴. Wierni należący do UPC starali się bronić swej świątyni, jednak ostatecznie została ona opieczętowana przez policję. Aktywiści OCU planowali odprawić nabożeństwo w przejętym soborze już 29 grudnia 2024 r.⁸⁵

5 marca 2025 r. administracja lokalna skonfiskowała nieruchomości należące do UPC we wsi Bugryń w obwodzie rówieńskim, położone na działce o powierzchni 1,5 tys. m². Władze twierdziły, że wspólnota nie posiadała żadnych dokumentów potwierdzających własność ziemi i posadowionych na niej budynków o przeznaczeniu świeckim (pracownia rentgenowska, przychodnia – laboratorium, oddział położniczy)⁸⁶.

6 marca 2025 r. zwolennicy OCU zajęli należącą do UPC Cerkiew Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny we wsi Komarinka w obwodzie czerniowieckim. Według przedstawicieli eparchii czerniowiecko – bukowiniejskiej UPC atak odbył się „za przyzwoleniem organów ścigania, które nie zapobiegły zajęciu świątyni”⁸⁷.

⁸² *W obwodzie kirowohradzkim zapalił się kościół. Ratownicy ugasili pożar*, <https://spzh.eu/ru/news/82796-v-zarechanakh-horela-tserkov-upts> <https://dsns.gov.ua/news/nadzvicaini-podiyi/u-kirovogradskii-oblasti-zainialasia-cerkva-riatuvalniki-likviduvali-pozezu>, dostęp 7 marca 2025 r.

⁸³ Zob. profil soboru na Facebooku; <https://www.facebook.com/profile.php?id=100076292132449>, dostęp 7 marca 2025 r.

⁸⁴ *Wylamali Drzwi Święte i weszli do ołtarza: w Krzemieńczuku OCU zajęło sobór*, <https://spzh.eu/ru/news/83759-vylomali-tsarskie-vrata-i-zashli-v-altar-v-kremenchuhe-ptsu-zakhvatila-sobor>, dostęp 7 marca 2025 r.

⁸⁵ Tamże.

⁸⁶ *Wspólnocie UPC skonfiskowano nieruchomości w obwodzie rówieńskim*, <https://raskolam.net/en/84250-u-rivnenskij-oblasti-u-gromady-upcz-vidibraly-neruhome-majno/>, dostęp 9 marca 2025 r.

⁸⁷ Zob. profil eparchii na platformie „Telegram” <https://t.me/orthobuk/2863>; *Zwolennicy OCU zajęli kościół UPC na Bukowinie*, <https://raskolam.net/en/84281-pryhylnyky-pczu-zahopyly-hram-upcz-na-bukovyni/>, dostęp 9 marca 2025 r.

12 marca 2025 r. cerkiew Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej UPC we wsi Błagodatne w obwodzie czerkaskim została zajęta przez duchownych OCU⁸⁸.

17 marca 2025 r. podjęto nieudaną próbę zajęcia katedry UPC w Browarach⁸⁹. Wcześniej, 13 marca tego roku, tamtejsza wspólnota została wbrew woli parafian „przeniesiona” (przerejestrowana) do cerkwi OCU⁹⁰. Napastnicy włamali się do cerkwi i przystąpili do wymiany zamków w drzwiach, jednak wycofali się po przybyciu policji.

Proces wywłaszczania cerkwi UPC trwa, dlatego brak pełnych danych dokumentujących te działania. Np. w połowie 2024 r. dyrektor Departamentu Informacji, Kultury i Religii Chmielnickiej Obwodowej Administracji Państwowej Inna Michajłowa poinformowała, że władzom udało się "przenieść" około 300 wspólnot religijnych z UPC do OCU w obwodzie chmielnickim⁹¹. Od początku 2025 r. do 7 marca tegoż roku w samym tylko obwodzie czerńowieckim „przeniesiono” z UPC do OCU 16 wspólnot religijnych. Po tej dacie zgodnie z planem podporządkowanie kanoniczne na tym terenie miało zmienić kolejnych 13 parafii⁹². Według półoficjalnych danych od 15 grudnia 2018 r. do 13 marca 2025 r. przynależność kanoniczną z UPC na OCU zmieniły na Ukrainie 1874 wspólnoty parafialne i monastery⁹³. Oczywiście, nie można stwierdzić, że wszystkie zmiany nastąpiły pod presją fizyczną, z naruszeniem prawa. Jednak w bardzo znaczącej części przypadków tak właśnie się stało.

Jak wyżej wspomniano, 24 sierpnia 2024 r. prezydent Ukrainy Wołodymyr Zełenski podpisał ustawę o zakazie działalności RKP i organizacji z nią po-

⁸⁸ *Kapelani UPC w obwodzie czerkaskim zajęli świątynię UPC [...]*, <https://raskolam.net/en/84496-kapelany-pczu-zahopyly-hram-upcz-v-cherkaskij-oblasti/>, dostęp 18 marca 2025 r.

⁸⁹ *Napastnicy z OCU podejmują nieudaną próbę zdobycia kościoła Piotra i Pawła UPC w Browarach*, <https://raskolam.net/en/84511-rejdery-pczu-zdijsnyly-nevdaluspribu-zahoplennya-petropavlivskogo-hramu-upcz-v-brovarah/>, dostęp 18 marca 2025 r.

⁹⁰ Tamże.

⁹¹ *W diecezji chmielnickiej UPC poinformowała o zajęciu kolejnej cerkwi*, <https://raskolam.net/en/79972-u-hmelnyckij-yeparhiyi-upcz-povidomyly-pro-zahoplennya-shhe-odnogo-hramu/>, dostęp 9 marca 2025 r.

⁹² *Na Bukowinie 16 parafii Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej "przeszło" do OCU*, <https://raskolam.net/en/84290-na-bukovyni-perevely-do-pczu-16-parafij-ukrayinskoyi-pravoslavnoyi-cerkvy/>, dostęp 10 marca 2025 r.

⁹³ *Przejście wspólnot kościelnych do OCU*, *Przejście wspólnot kościelnych do OCU* – Wikipedia, wolna encyklopedia, dostęp 14 marca 2025 r. „Według danych opublikowanych 6 grudnia 2019 r. w skład Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej Patriarchatu Moskiewskiego wchodziły 53 diecezje, 12 338 parafii i 254 monastery.

wiązanych na Ukrainie, a 23 września tego roku weszła ona w życie. Ukraińskie organizacje religijne „podejrzane” o współpracę z Rosyjskim Kościołem Prawosławnym otrzymały 3 miesiące na jej zakończenie. Proces zwalczania wspólnot UPC znacząco przyspieszył. 29 listopada 2024 r. Maksym Kozyczki, szef Lwowskiej Obwodowej Administracji Wojskowej powiedział, że „obwód lwowski stał się pierwszym na Ukrainie, w którym nie ma już ani jednej zarejestrowanej wspólnoty religijnej Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej Patriarchatu Moskiewskiego”⁹⁴.

Jak informuje francuska organizacja monitorująca chrystofobię w Europie i na świecie, *L'Observatoire de la Christophobie*, w kwietniu 2024 r., regulator ukraiński zablokował pewną liczbę stron internetowych należących do organizacji religijnych związanych z UPC, używających równolegle języka rosyjskiego i ukraińskiego, czyli języków, którymi posługuje się ogromna większość Ukraińców⁹⁵. Wśród zablokowanych stron znalazły się m. in. strona Związku Dziennikarzy Prawosławnych www.spzh.news.ru (strona ta jest blokowana także w Polsce, stan na 17 lutego 2025 r.), Referatu Informacji i Edukacji Synodalnej UPC <https://news.church.ua> (strona dostępna w Polsce, stan na 17 lutego 2025 r.), czasopisma „Życie Prawosławne” <https://pravlife.info/> (strona ograniczana w Polsce, przez dłuższy czas widoczna tylko migawka tej strony internetowej z *Internet Archive's Wayback Machine*, ostatecznie strona tytułowa portalu otwiera się, stan na 17 lutego 2025 r.), czy strona <https://raskolam.net/> (dostępna w Polsce, stan na 17 lutego 2025 r.). Cenzura w wielu przypadkach jest możliwa do ominięcia przy pomocy komunikatora internetowego *Telegram*. Działania rządu skierowane są przeciwko prawosławnym wiernym, których cerkwie należą do Patriarchatu Moskiewskiego bądź Patriarchatu Kijowskiego, a zatem nie są w pełni kontrolowane przez państwo⁹⁶.

Zakończenie

Ochrona wolności religijnej jest jednym z głównych wyznaczników praworządności nowoczesnych państw oraz świadectwem przestrzegania przez

⁹⁴ *Obwód lwowski jako pierwszy na Ukrainie pozbył się kościołów UKP PM*, <https://www.unian.ua/society/lvivshchina-pershoyu-v-ukrajini-pozbulasya-cerkov-upc-mp-ova-novini-lvova-12836007.html>, dostęp 14 marca 2025 r.

⁹⁵ *Ukraina. Prawosławne strony zablokowane decyzją Państwa*, <https://christianophobie.fr/carte/dans-le-monde/europe/ukraine-des-sites-orthodoxes-bloques-sur-decision-de-letat>, dostęp 17 lutego 2025 r.

⁹⁶ Tamże.

nie standardów międzynarodowych⁹⁷. Podstawowe prawa w tej dziedzinie gwarantuje m. in. art. 9 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka⁹⁸. Ukraina, będąc od 9 listopada 1995 r. członkiem Rady Europy zobowiązała się do stosowania reguł konwencyjnych⁹⁹.

Poszanowanie wolności sumienia i wyznania gwarantuje także art. 35 Konstytucji Ukrainy¹⁰⁰, zaś w art. 64 czytamy, że „konstytucyjne prawa i wolności człowieka i obywatela nie mogą być ograniczone, z wyjątkiem przypadków przewidzianych w Konstytucji Ukrainy”. Znajduje się tutaj także katalog praw i wolności, których nie można ograniczać w warunkach stanu wojennego lub stanu wyjątkowego. Brak jednak wśród nich art. 35¹⁰¹.

Ograniczenia funkcjonowania organizacji religijnych powiązanych z zagraniczną organizacją religijną znajdującą się w państwie, które uznaje się za sprawcę agresji na Ukrainę lub okupanta części terytorium państwa umieszczono także w tekście ustawy „o wolności sumienia i organizacji religijnych”¹⁰².

Artykuł 18 wskazanego wyżej Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych¹⁰³, opartego na Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka,

⁹⁷ J. Nikołajew, *Konstytucyjne gwarancje wolności sumienia i religii a wprowadzenie stanu wojennego na Ukrainie w 2018 r.*, [w:] „Studia Prawnoustrojowe” 46 (2019), s. 291 i n.

⁹⁸ Europejska Konwencja z dnia 4 listopada 1950 r. o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z protokołami dodatkowymi.

⁹⁹ Konwencja została ratyfikowana przez Ukrainę 11 września 1997 r.

¹⁰⁰ Стаття 35. Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей. Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова. Ніхто не може бути звільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою. Zob. <https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/Ukraina2014.pdf>, dostęp 22 marca 2025 r.

¹⁰¹ J. Nikołajew, art. cyt., s. 298.

¹⁰² Zob. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3894-20#n78>, dostęp 22 marca 2025 r.

¹⁰³ Art. 18: Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>, dostęp 19 marca 2025 r.;

którego jednym ze 173 państw – stron jest Ukraina¹⁰⁴, wyraźnie zakazuje ograniczania wolności religijnej ze względu na „bezpieczeństwo narodowe”, które jest samo w sobie terminem niedookreślonym i wieloznacznym.

Obecnie obowiązujący na Ukrainie system prawny daje pełną możliwość ścigania osób i organizacji zaangażowanych w działania nielegalne. Nie ma zatem żadnej potrzeby zwalczania lub ograniczania praw całej wspólnoty religijnej, zwłaszcza, gdy jest to największy lub jeden z największych kościołów w państwie¹⁰⁵.

Opisane wyżej działania przeciwko sanktuariom i sieci parafialnej UPC wydają się mieć cechy szykan skierowanych przeciwko członkom określonej grupy wyznaniowej lub stanowią bezprawie o charakterze kryminalnym. Szczególnie dotyczy to aktów przemocy, mających miejsce przy siłowym odbieraniu świątyn UPC jej dotychczasowym posiadaczom.

Wykaz źródeł i literatury

I. Źródła

1. Akty normatywne

1. Każdy człowiek ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania. Prawo to obejmuje wolność posiadania lub przyjmowania religii lub przekonań według własnego wyboru oraz wolność uzewnętrzniania, indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swojej religii lub przekonań poprzez uprawianie kultu, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie.

2. Nikt nie może być poddany przymusowi, który naruszałby jego wolność posiadania lub przyjmowania religii lub przekonań według własnego wyboru.

3. Wolność uzewnętrzniania religii lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, jakie są przewidziane przez ustawę i niezbędne do ochrony bezpieczeństwa publicznego, porządku, zdrowia lub moralności albo podstawowych praw i wolności innych osób.

4. Państwa-Strony niniejszego Paktu zobowiązują się szanować wolność rodziców i, w stosownych przypadkach, opiekunów prawnych, w celu zapewnienia dzieciom wychowania religijnego i moralnego zgodnie z własnymi przekonaniami”.

¹⁰⁴ Pakt został ratyfikowany dekretem Prezydium Rady Najwyższej ZSRR z dnia 18 września 1973 roku. Ukraina jest państwem – stroną tego Paktu https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text, dostęp 19 marca 2025 r.

¹⁰⁵ *UKRAINA: Wchodzi w życie ustawa o zakazie działalności Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej*, https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2932, dostęp 20 marca 2025 r.

1.1. Konstytucja

Konstytucja Ukrainy uchwalona w 1996 r. po uwzględnieniu zmian dokonanych przez Radę Najwyższą w dniu 21 lutego 2014 r., Ukraina2014.pdf, dostęp 5 lutego 2025 r.

1.2. Akty prawa międzynarodowego

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych | OHCHR (Urząd Przewodniczący), dostęp 9 kwietnia 2025 r.

Europejska Konwencja z dnia 4 listopada 1950 r. o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z protokołami dodatkowymi.

1.3. Ustawy i inne akty rangi ustawowej

ЗАКОН УКРАЇНИ *Про свободу совісті та релігійні організації* (Відомості Верховної Ради УРСР (БВР), 1991, № 25, ст.283), *O wolności sumienia i organizacjach religijnych*. Prawo Ukrainy — VUE, dostęp 9 kwietnia 2025 r.

II. Literatura

Denkowycz J., *Po raz pierwszy od 300 lat w Soborze Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny rozbrzmiewała modlitwa w języku ukraińskim (video)*, <https://kyiv.tsn.ua/v-uspenskomu-sobori-vpershe-za-300-rokiv-molitva-ukrayinskoyu-movoyu-video-2308798.html>, dostęp 19 lutego 2025 r.

Głogowski D., *Kijowski reżim umieścił metropolię Ławry Kijowsko-Pieczerskiej w areszcie domowym*, <https://legartis.pl/blog/2023/04/01/kijowski-rezim-umiescil-metropolie-lawry-kijowsko-peczerskiej-w-areszcie-domowym/>, dostęp 18 lutego 2025 r.

Matreńczyk A., *Źródłem problemów jest raskol*, <https://przegladprawoslawnny.pl/2025/01/09/zrodlem-problemow-jest-raskol/>, dostęp 19 lutego 2025 r.

Nikołajew J., *Konstytucyjne gwarancje wolności sumienia i religii a wprowadzenie stanu wojennego na Ukrainie w 2018 r.*, [w:] „Studia Prawnoustrojowe” 46 (2019), s. 291 i n.

Rogoża J., *Ukraina: decydujący cios w Patriarchat Moskiewski?*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-04-19/ukraina-decydujacy-cios-w-patriarchat-moskiewski>, dostęp 18 lutego 2025 r.

Vovk D., *Ukraina: Projekt ustawy lepszy od innych, obawy dotyczące wolności religii i przekonań nadal istnieją*, https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2807, dostęp 20 lutego 2025 r.

Vovk D., *Ukraina: konflikt w Ławrze Kijowsko – Peczerskiej, projekt ustawy, wpływ na wolność religii lub przekonań*, https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2823, dostęp 20 lutego 2025 r.;

"Czerwona kartka" dla UKP PM, <https://wz.lviv.ua/statti/463158-chervona-kartka-dlia-upts-mp>, dostęp 13 marca 2025 r.

„Diabły” – biskup UPC komentuje inspekcję relikwii w Ławrze przez Ministerstwo Kultury, <https://spzh.life/ru/news/85300-cherti-arkhierej-upts-prokommentiroval-proverku-minkultom-moshchey-v-lavre>, dostęp 7 marca 2025 r.

Deputowani Olewskiej Rady Miejskiej przegłosowali delegalizację UKP PM, <https://www.korosten-info.com/novosti-korosten/deputati-olevskoji-miskradi-progolosovali-za-zaboronu-upc-mp>, dostęp 12 marca 2025 r.

Deputowani Rady Miejskiej Kagarłyk głosowali za zawieszeniem działalności UKP PM na terenie gminy, https://risu.ua/deputati-kagarlickoyi-miskradi-progolosovali-za-prizupinennya-diyalnosti-upc-mp-na-teritoriyi-gromadi_n129146#goog_rewarded, dostęp 13 marca 2025 r. Działalność „zawieszono” na czas trwania stanu wojennego.

Deputowani Sumskiego Obwodu Regionalnego poparli apel o rozwiązanie umów z UPC, <https://suspilne.media/sumy/435429-deputati-sumskoi-oblradi-pidtrimali-zvernenna-sodo-rozirvanna-dogovoriv-z-upc/>, dostęp 13 marca 2025 r.

„Diabły” – biskup UPC komentuje inspekcję relikwii w Ławrze przez Ministerstwo Kultury, <https://spzh.life/ru/news/85300-cherti-arkhierej-upts-prokommentiroval-proverku-minkultom-moshchey-v-lavre>, dostęp 7 marca 2025 r.

Działalność Patriarchatu Moskiewskiego została w Gródku zakazana, https://varianty.lviv.ua/publikatsiyi/u-horodku-zaboronyly-diialnist-moskovskoho-patriarkhatu#google_vignette, dostęp 12 marca 2025 r.

Działalność Patriarchatu Moskiewskiego została zakazana na terytorium wspólnoty schodnickiej, <https://drogmedia.net.ua/2022/05/20/na-terytorii-skhidnytskoi-hromady-zaboronyly-diialnist-moskovskoho-patriarkhatu/>, dostęp 13 marca 2025 r.

Działalność UKP PM została zakazana w gminie nowoarchangielskiej, <https://cbn.com.ua/news/2022-05-27-u-novoarhangelskij-gromadi-zaboronyly-diialnist-upts-mp>, dostęp 13 marca 2025 r.

Dziś odbędzie się kolejny proces w sprawie eksmisji mnichów z Kijowskiego monastyru, <https://raskolam.net/en/84083-sogodni-vidbudetsya-chergovyj-sud-u-spravi-pro-vyselennya-chencziv-kyyevo-pecherskoyi-lavry/>, dostęp 27 lutego 2025 r.

Epifaniusz opowiedział, jak OCU pracuje nad ujednoliceniem tradycji kościelnych i zwróceniem tych, którzy zostali "skradzeni" przez Rosję, <https://web.archive.org/web/20210425213359/https://www.radiosvoboda.org/a/news-epifanij-cerkovna-tradycja/31221692.html>;

Główne świątynie Ławry Peczerskiej w Kijowie powróciły pod zarząd państwa, <https://kresy24.pl/glowne-swiatynie-lawry-peczerskiej-w-kijowie-powrocily-pod-zarzad-panstwa/>, dostęp 25 lutego 2025 r.

Kamieniec Podolski odebrał UKP PM prawo do korzystania z cerkwi i gruntów, <https://www.pravda.com.ua/news/2023/04/4/7396406/>, dostęp 13 marca 2025 r.

Kapelani OCU w obwodzie czerkaskim zajęli świątynię UPC [...], <https://raskolam.net/en/84496-kapelany-pczu-zahopyly-hram-upcz-v-cherkaskij-oblasti/>, dostęp 18 marca 2025 r.

Lokalne zakazy UPC (MP) nie działają. Dlaczego i co mówi prawo Ukrainy?, <https://www.radiosvoboda.org/a/upts-mp-viyna-zakon/31936219.html>, dostęp 11 marca 2025 r.

Ławra Kijowsko-Pieczerska ogłosiła przejście na nowy kalendarz juliański, <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kyiv-lavra-n-ovojulianskyj-kalendar/32681662.html>, dostęp 19 lutego 2025 r.

Ławra Poczaïowska przejdzie pod zarząd państwa, <https://www.onet.pl/informacje/kai/lawra-poczajowska-przejdzie-pod-zarzad-panstwa/87wlbisz,30bc1058>, dostęp 22 lutego 2025 r.

Ławra Poczaïowska wyjaśniła, dlaczego sprzeciwia się inwentaryzacji ruchomości, <https://pravlife.info/v-pochaevskoj-lavre-pojasnili-pochemu-vozrazhajut-protiv-inventarizacii-dvizhimogo-imushhestva/>, dostęp 24 lutego 2025 r.

Ministerstwo Kultury powołało komisję do zbadania świętych relikwii w Ławrze Kijowsko-Pieczerskiej, <https://spzh.life/ru/news/85290-minkult-sozda-komissiju-po-proverke-svjatykh-moshchej-v-kievo-pecherskoj-lavre>, dostęp 7 marca 2025 r.

Na Bukowinie 16 parafii Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej "przeszło" do OCU, <https://raskolam.net/en/84290-na-bukovyni-perevely-do-pczu-16-parafij-ukrayinskoyi-pravoslavnoyi-czerkvy/>, dostęp 10 marca 2025 r.

Na Malaya Viska płonął świątynia UPC, <https://spzh.eu/ru/news/83316-v-maloj-viske-horel-khram-upts>, dostęp 7 marca 2025 r.

Napastnicy z OCU podejmują nieudaną próbę zdobycia kościoła Piotra i Pawła UPC w Browarach, <https://raskolam.net/en/84511-rejdery-pczu-zdijsnyly-nevdalu-sprobu-zahoplennya-petropavlivskogo-hramu-upczu-v-brovarah/>, dostęp 18 marca 2025 r.

Obwód lwowski jako pierwszy na Ukrainie pozbył się kościołów UKP PM, <https://www.unian.ua/society/lvivshchina-pershoyu-v-ukrajini-pozbulasya-cerkov-upc-mp-ova-novini-lvova-12836007.html>, dostęp 14 marca 2025 r.

Obwód stryjski bez Patriarchatu Moskiewskiego: gmina zakazała działalności UKP PM, <https://lviv.media/lvivshchyna/30773-stryshchyna-bez-moskovskoho-patriarkhatu-u-hromadi-zaboronyly-diialnist-upts-mp/>, dostęp 13 marca 2025 r.

ONZ oświadczyła, że władze Ukrainy przychyliły się do ich prośby i nie wydały siłą mnichów UPC z Ławry Kijowsko-Pieczerskiej; <https://spzh.eu/en/news/74521-report-uoc-monks-not-evicted-from-kyiv-pechersk-lavra-at-uns-request>, dostęp 25 lutego 2025 r.

Organizator pokazu kulinarnego w monasterze kijowsko-peczerskim przeniósł się do Ławry Poczańskiej, Organizator pokazu gotowania w Monasterze Kijowsko-Pieczerskim przeniósł się do Ławry Poczańskiej – Raskolam.net, dostęp 27 lutego 2025 r.

Parafianie „zdobytego” kościoła św. Jerzego w Chmielnickim zwrócili się do ONZ, Parafianie zdobytego kościoła św. Jerzego w Chmielnickim apelowali do ONZ – Raskolam.net, dostęp 8 marca 2025 r.

Patriarchat Ekumeniczny Konstantynopola – pierwszy wśród równych, <https://ekumenizm.wiara.pl/doc/478312.Patriarchat-Ekumeniczny-Konstantynopola-pierwszy-wsrod-rownych>, dostęp 21 lutego 2025 r.

Patriarcha Konstantynopola wręczył metropolicie kijowskiemu tomos o autokefalii, <https://dzieje.pl/dziedzictwo-kulturowe/patriarcha-konstantynopola-wreczyl-metropolicie-kijowskiemu-tomos-o-autokefalii>, dostęp 21 lutego 2025 r.

Pierwsza kapelanka wojskowa odebrała dyplom w Ukrainie. "Żołnierze nazywają mnie mateczką", <https://ukrayina.pl/ukrayina/7,183471,29677635,szkola-kapelanow-na-ukrainie-przeszkolila-30-kapelanow-wojskowych.html>, dostęp 28 lutego 2025 r.

Pożar kościoła w Kobielianach, <https://exo.in.ua/news/68604>, dostęp 7 marca 2025 r.

Przejsie wspólnot kościelnych do OCU, https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%85%D1%96%D0%B4_%D1%86%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4_%D0%B4%D0%BE_%D0%9F%D0%A6%D0%A3, dostęp 14 marca 2025 r.

Rada Miejska Czerkasów zakazała działalności UPC Patriarchatu Moskiewskiego, <https://glavcom.ua/country/incidents/miskrada-cherkas-zaboronila-diyalnist-upc-moskovskogo-patriarhatu-855191.html>, dostęp 13 marca 2025 r.

Religia jest bronią i ofiarą konfliktu na Ukrainie, <https://talkabout.iclrs.org/2019/03/29/religion-is-a-weapon-and-a-victim-of-the-conflict-in-ukraine/>, dostęp 20 lutego 2025 r.

Rosyjska Cerkiew Prawosławna na Ukrainie: Rada Najwyższa przyjęła projekt ustawy o nazwie Patriarchatu Moskiewskiego, https://risu.ua/rpc-v-ukrajini-verhovna-rada-uhvalila-zakonoproekt-pro-nazvu-moskovskogo-patriarhatu_n95283, dostęp 28 lutego 2025 r.

To, co dzieje się w Refektarzu Ławry, jest bluźnierstwem, <https://pravlife.info/mitropolit-antonij-pakanich-to-chto-proishodit-v-trapeznoj-palate-lavry-jeto-koshhunstvo/>, dostęp 20 lutego 2025 r.

Ukraina: Prawy Sektor pomógł w siłowym przejęciu cerkwi, <https://kresy.pl/wydarzenia/regiony/ukraina/ukraina-prawy-sektor-pomogl-w-silowym-przejeciu-cerkwi-video/>, dostęp 9 marca 2025 r.

Ukraina. Prawosławne strony zablokowane decyzją Państwa, <https://christianophobie.fr/carte/dans-le-monde/europe/ukraine-des-sites-orthodoxes-bloques-sur-decision-de-letat>, dostęp 17 lutego 2025 r.

UKRAINA: Wchodzi w życie ustawa o zakazie działalności Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej, https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2932, dostęp 20 marca 2025 r.

W Drohobyczu działalność Patriarchatu Moskiewskiego została zakazana, <https://varianty.lviv.ua/publikatsiyi/u-drohobychi-zaboronyly-diialnist-moskovskoho-patriarkhatu>, dostęp 12 marca 2025 r.

W diecezji chmielnickiej UPC poinformowała o zajęciu kolejnej cerkwi, <https://raskolam.net/en/79972-u-hmelnyckij-yeparhiyi-upcz-povidomyly-pro-zahoplennya-shhe-odnogo-hramu/>, dostęp 8 marca 2025 r.

W ramach OCU na terenie rezerwatu Ławra Kijowsko-Pечerska zarejestrowano monastyr, <https://rayon.in.ua/news/557450-kievo-pecherska-lavra-ofitsiyino-stala-monastirem-u-skladi-ptsu>, dostęp 27 lutego 2025 r.

W Bohorodczanie zakazano działalności Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej MP, <https://mi100.info/2022/05/23/u-bogorodchanah-zaboronyly-diyalnist-ukrayinskoyi-pravoslavnoyi-czerkvy-mp/>, dostęp 13 marca 2025 r.

W Boryspolu działalność UKP PM została zakazana, <https://kyiv24.news/news/na-boryspilshhyni-zaboronyly-diyalnist-upcz-mp>, dostęp 13 marca 2025 r.

W diecezji chmielnickiej UPC poinformowała o zajęciu kolejnej cerkwi, <https://raskolam.net/en/79972-u-hmelnyckij-yeparhiyi-upcz-povidomyly-pro-zahoplennya-shhe-odnogo-hramu/>, dostęp 9 marca 2025 r.

W Kobielach wybuchł pożar w kościele UPC, <https://spzh.life/ru/news/82726-v-kobeljakakh-v-khrame-upts-voznik-pozhar>, dostęp 7 marca 2025 r.

W obwodzie kirowohradzkim zapalił się kościół. Ratownicy ugasiłi pożar, <https://spzh.eu/ru/news/82796-v-zarechanakh-horela-tserkov-upts>
<https://dsns.gov.ua/news/nadzvicaini-podiyi/u-kirovogradskii-oblasti-zainialasia-cerkva-riatuvalniki-likvidovali-pozezu>, dostęp 7 marca 2025 r.

W Rawie-Ruskiej działalność Patriarchatu Moskiewskiego została zakazana, <https://www.lmn.in.ua/u-ravi-ruskij-zaboronyly-diialnist-moskovskoho-patriarkhatu/>, dostęp 13 marca 2025 r.

W Tarnopolu UKP PM otrzymał zakaz korzystania z działki, <https://zmina.info/news/u-ternopoli-upcz-mp-zaboronyly-korystuvatysya-zemelnoyu-dilyankoyu/>, dostęp 13 marca 2025 r.

W Równem za trzecim podejściem odebrano prawo do użytkowania działek dla UKP PM, <https://zahid.espreso.tv/u-rivnomu-z-tretoi-sprobi-pripinili-pravo-koristuvannya-zemelnimi-dilyankami-dlya-upts-mp>, dostęp 13 marca 2025 r.

W Zarechanach płonął kościół UPC, <https://spzh.eu/ru/news/82796-v-zarechanakh-horela-tserkov-upts>, dostęp 7 marca 2025 r.

Winnicka Rada Obwodowa rozwiązała umowy dzierżawy gruntów z UKP PM, <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3701922-vinnicka-oblrada-pripinila-dogovori-orendi-zemli-ta-neruhomosti-upc-mp.html>, dostęp 14 marca 2025 r.

Władze Lwowa zakazały działalności w mieście duchownych Patriarchatu Moskiewskiego, <https://www.gosc.pl/doc/7670915.Władze-Lwowa-zakazały-działalności-w-mieście-duchownych>, dostęp 13 marca 2025 r.

Wspólnocie UPC skonfiskowano nieruchomości w obwodzie rówieńskim, <https://raskolam.net/en/84250-u-rivnenskij-oblasti-u-gromady-upcz-vidibraly-neruhome-majno/>, dostęp 9 marca 2025 r.

Wszystkie parafie prawosławne na Ukrainie należą do OCU, <https://web.archive.org/web/20210425220226/https://www.unian.ua/society/v-si-pravoslavni-parafiji-v-ukrajini-nalezhat-pcu-epifanii-novini-ukrajini-11400073.html>, dostęp 11 marca 2025 r.

Wylamali Drzwi Święte i weszli do ołtarza: w Krzemieńczuku OCU zajęło sobór, <https://spzh.eu/ru/news/83759-vylomali-tsarskie-vrata-i-zashli-v-altar-v-kremenchuhe-ptsu-zakhvatila-sobor>, dostęp 7 marca 2025 r.

Zwolennicy OCU zajęli kościół UPC na Bukowinie, <https://raskolam.net/en/84281-pryhylnyky-pczu-zahopyly-hram-upcz-na-bukovyni/>, dostęp 9 marca 2025 r.

Чому в Україні досі моляться російським царям?, <https://www.youtube.com/watch?v=7e2rAcaviK4>, dostęp 27 lutego 2025 r.

У Конотопі міський голова заборонив діяльність УПЦ МП, <https://web.archive.org/web/20220519192333/https://www.rbc.ua/ukr/news/konotop-mer-zapretit-deyatelnost-upts-mp-1651672748.html>, dostęp 12 marca 2025 r.

У Броварах заборонили УПЦ Московського патріархату. І перейменують вулиці, <https://web.archive.org/web/20220519192334/https://www.rbc.ua/ukr/news/brovarah-zapretili-upts-moskovskogo-patriarhata-1651835049.html>, dostęp 12 marca 2025 r.

У Бориславі міськрада заборонила діяльність УПЦ Московського патріархату, <https://web.archive.org/web/20220519192332/https://www.rbc.ua/ukr/news/borislave-gorsovet-zapretit-deyatelnost-upts-1652977458.html>; https://lb.ua/society/2022/05/19/517370_shche_misti_kiivshchini_zaboronili.html, dostęp 13 marca 2025 r.